УДК: 316.64:316.356.4(477)

# РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ У ФОРМУВАННІ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІЄПРОСТОРУ

Чеховський В. О., студент

*Запорізький державний університет*

Сучасний етап суспільного розвитку, без сумніву, є переломним в історії людства хоча б тому, що загострення глобальних проблем ставить під загрозу саме його існування.

Як розвиватися людству? Що має стати метою на шляху цього розвитку?

Більшість дослідників вважає, що найбільш інтеґративним, найбільш важливим критерієм прогресу людства є рівень гуманізації суспільства. А саме роль у ньому особистості: рівень її економічної, політичної і соціальної свободи, рівень задоволення її матеріальних та духовних потреб: стан її психофізичного та соціального здоров'я [1,290].

Які ж причини тієї глобальної кризи, що нині переживає людство? Можливо, це превалювання і необмежена воля суспільно безвідповідальної людини, її егоїстичні інтереси, що стоять над суспільними і національними.

Людина за своєю природою богоподібної істоти потребує осмислення себе у контексті високого призначення, поривання до вищого, бо без цього осмислення вона перестає бути людиною.

Шлях порятунку від цього морального занепаду веде через ідею нації, її загального добра на противагу необмеженій волі індивіда. Людина стає людиною, коли для неї однаковий сенс має особисте добро і добро нації, коли вона здатна розірвати пута матеріального і стати морально вільною істотою.

Нація - то не просто спільність людей, що об'єднані певною територією, мовою, побутом, звичаями, певними етнопсихологічними, ментальними особливостями, спільністю економічних інтересів. Відома трагічна доля єврейського народу, який втратив на чужині все: територію, мову, часто ставав співтворцем культури інших народів, розчинявся серед них. Однак, після кількатисячолітнього блукання повернувся на рідну землю і став нацією, створив власну державу. Що ж не дало йому зникнути, розчинитися серед інших народів?

Становлення нації - це процес усвідомлення спільністю людей цілеспрямованості своїх зусиль. Коли дівчина-українка вишивала, несвідомо наслідуючи народні традиції, вона була скоріше частиною народності ніж нації, коли ж невідомий автор "Слова о полку Ігоревім" прагнув наслідувати Бояна, який був для нього ідеалом національного співця, то автор ставав носієм національної самосвідомості, представником нації.

Під час розгляду проблеми українського націоналізму спричиняє труднощі теоретична невизначеність. Одні дослідники хоч і вкладають у це слово значення чогось негативного, однак стверджують, що націоналізм український - суцільний позитив: "З самого початку свого існування український націоналізм носить характер стверджувальний і оборонний. Його завданням не є пониження інших націй, знищення їх фізичне чи соціальне, як це мало місце, наприклад, з націоналізмом німецьким, що з фашизму став націонал-соціалізмом з Освенцімом і Бухенвальдом, або ж з російсько-комуністичним, який нищив цілі народи" [2,24-25]. А С.Плачинда метою українського націоналізму вважає економічне і духовне піднесення України, а головне його завдання вбачає у протистоянні російському великодержавному шовінізмові [3,7]. Існують і дещо інші твердження, за якими саме поняття націоналізм (безвідносно до певного народу) - вже позитивне, все ж негативне - це шовінізм, фашизм, нацизм тощо [4,114-119].

Все ж таки, для нашого народу - це "органічне прагнення зберегти свою індивідуальність та духовність, що формувалась віками" [5,108].

Більше того, національна самосвідомість - органічний складник націоналізму. І, дякуючи цьому складникові, можна відрізнити націоналізм від патріотизму (другий - це просто любов до власного, рідного народу, до усього культивованого у ньому), націоналізм - любов чинна, здатність індивіда до самопожертви, знехтування особистісними інтересами в ім'я народу.

З іншого боку, цілком закономірною може бути думка, що ідеологія націоналізму передбачає певне порушення рівності прав і свобод особистості, зафіксованих у Загальній декларації прав людини. Адже ніхто не може позбавляти особистість права на національне самовизначення, визначати її моральний обов'язок перед нацією, до якої вона належить. "Людина, зрештою, може обирати тільки саму себе, проте дуже важливо, щоб себе, таку, якою вона є і може бути, вона сама обрала" [6,59]. Не можна також формулювати обов'язок людини перед нацією. Інша справа, коли ідея нації стає органічною часткою духовного світу особистості, котра сповідує принципи високої моральності.

Людська психіка, як відомо, складний комплекс, у якому серед багатьох компонентів нерозривно пов'язані воля, емоція, інтелект. Однак динаміка життя, можливість його зміни виникає тільки тоді, коли є могутня воля до цього. Без волі можливість таких змін зникає, бо життя не терпить вольової пустоти. Коли ж воля творить можливість реалізації, то емоція та інтелект наповнюють вольове зусилля своїм змістом. Лише наявність і гармонійна єдність у людини цих трьох елементів дає можливість говорити про національно свідому людину, свідомого носія національної ідеї. Наприклад, людина усвідомлює (на інтелектуальному й емоційному рівнях) потребу говорити українською мовою, досконало володіє нею, проте у неї не вистачає сили волі завжди спілкуватися українською, бо склалися такі не зовсім сприятливі для цього обставини (російськомовне оточення, мовляв, не так зрозуміють тощо). І тоді маємо (парадокс?) російськомовну аудиторію студентів українського відділення філфаку, російськомовні колективи учнів українських шкіл - цей ряд можна продовжувати... Який же вихід із цього потворного процесу роздвоєння особистості українця, котрий відбувається, що абсолютно очевидно, по вертикалі: президент, владні структури - пересічний громадянин?

Як зазначалося на початку, в процесі гуманізації суспільства важлива (а, можливо, й основна!) роль має належати освіті - соціальному інститутові, через який проходить практично кожен член суспільства.

Система освіти в нашій державі перебуває у глибокій кризі: має яскраво виражений тоталітарний характер (домінує політична, економічна і соціальна її функції, а культурна і гуманістична мають другорядні ролі). Годі й говорити про особистісну орієнтацію, утвердження пріоритету людської особистості як найвищої цінності. Державою керують люди, виховані радянською школою, - в переважній більшості вони глухі до національних проблем своєї країни, не усвідомлюють себе громадянами України, байдужі до проблем морального, духовного плану (мова, національна ідентифікація тощо), глухі і несприйнятливі щодо культурної деградації свого народу - чи то засилля російськомовного ефіру, чи асиміляція у формі вживання нецензурної лайки, копіювання стилю життя росіян тощо. І це цілком закономірно - адже в них відсутнє почуття гордості, достоїнства українця. Але явище це - тимчасове.

З реформою освіти в українській школі, з реалізацією концепції національної ідеї на державному рівні можемо сподіватися на позитивні зміни в українському суспільстві. Але мусимо усвідомити, що процес цей буде досить тривалим - має змінтися покоління людей. І тоді можна буде сподіватися реальних змін на високому державному рівні, котрих прагнутимуть нові лідери, виховані в українській школі національно свідомими патріотами своєї держави, здатними сповідувати культ чинної любові як загальнолюдської цінності.

## ЛІТЕРАТУРА

1. Крапивнецкий С. Социальная философия. - Волгоград: Комитет по печати, 1995. – 376с.
2. Покальчук Ю. Український націоналізм: міркування про генезу майбутнього // Україна. - 1992. - № 19. - С.24-25.
3. Плачинда С. Сучасний український націоналізм як ідеологія // Літературна Україна. - 1992. - 23 липня. - С.7-9.
4. Іванишин В. Нація. Державність. Націоналізм. – Дрогобич: Відродження, 1992. – 178с.
5. Черненко А. Українська національна ідея. - Дніпропетровськ: вид-во ДДУ, 1994. - 276 с.
6. Малахов В. Етика. Курс лекцій. – К.: Либідь, 1996. – 304с.